

Med forbehold om
endringer ved
framføringen.

Statsminister Per Bortens foredrag
på Norsk Bonde- og Småbrukarlags
landsmøte 14. juni 1968 på Dombås.

Jeg takker for den ære som Norsk Bonde- og Småbrukarlag har vist meg ved å invitere meg til å holde foredrag på landsmøtet 1968. Det program som er satt opp for de to møtedagene, inneholder flere poster som er sentrale i dagens jordbruksdebatt. Jeg har også sett gjennom årsmeldingene for de siste to årene og merket meg at laget fører en aktiv tilværelse og engasjerer seg på mange av de felter som i dag opptar sinnene hos bygdefolk.

Jeg har også den glede å hilse fra Regjeringen og ønske Norsk Bonde- og Småbrukarlag et godt arbeidsår.

Det er i programmet ikke satt noen tittel på dette foredraget. Men siden det er landsmøte i en av de to faglige

- 2 -

organisasjoner i landbruket jeg taler til, passer det at jeg kommer med noen betraktninger om bygdesamfunnet. Jeg vil legge hovedvekten på det, men også ta meg tid til å kommentere et par av de viktigste sakene som er oppe til debatt på dette møtet.

Det er ikke lenge mellom hvert nytt foredrag eller hver avisartikkel om emnet "Bygda i dag", "Bygda i framtida" e.l. Interessen for bygdesamfunnet er sterkt økende - i alle samfunnslag. Hva det er som foregår, kan ikke sies med enkle og få ord. Bygdesosiologen Helge Solli stiller spørsmålet slik: "Bygdesamfunnet - utvikling eller avvikling?" Selve bygdebegrepet er kommet på gli. Vi lever ikke i by eller bygd, vi bor i regioner, påstås det av enkelte. Det skjer så mye til samme tid på mange felter - hver dag reises

nye problemer. Ekspertene uttaler seg, og Stortinget fatter vedtak, og diskusjonen går om bygde-Norges plass i 70-årenes, 80-årenes samfunn. Integrasjonen presser på - internasjonalt samarbeid inngås eller drøftes - samarbeid med vidtgående konsekvenser for bygde-Norge.

Jeg skal villig innrømme at dette kan synes å være en ganske uklar situasjon, mange føler seg skremt. Vi mennesker er slik at når vi står overfor det ukjente, reagerer vi med frykt.

Men vi er ikke helt ukjente med det vi står overfor. Det gjelder om å kunne se mønsteret i forandringene. De viktigste endringene i norske bygder etter krigen er de som har foregått med bygdefolk selv. Vi er blitt færre i bygdene, i gjennomsnitt kanskje også noe eldre. Vi har fått tekniske hjelpemidler som har gitt hverdagen helt nytt innhold.

Bilen og fjernsynsapparatet medfører en kulturell utveksling mellom by og bygd. Min mening er at bygdene skal komme styrket ut av denne prosessen.

Bygdene trivsel er i en ganske stor grad basert på de økonomiske forhold. Det er derfor naturlig for meg å gi noen få kommentarer til den nye jordbruksavtale som det for to dager siden ble oppnådd anbefalt forslag om. Avtaleutkastet har bestemmelser om en forhøyelse av prisene på noen produkter, mens andre produktpriser er foreslått uendret eller senket. Den samlede inntektsøkning skulle etter beregningene utgjøre nærmere 140 mill.kr. fra 1. juli i år, og ytterligere 58 mill.kr. fra 1. juli 1969.

Utregnet pr. årsverk etter Budsjettmyndens tall skulle dette bety en inntektsøkning i jordbruket på kr. 830

for året etter 1. juli. Forslaget inneholder andre viktige bestemmelser, f.eks. om regulering av kraftføravgiften og kraftförrabatten, bestemmelser som vil være av betydning for markedssituasjonen og for den enkelte brukers muligheter. Anbefalingen er betinget av at forslagene fra de mange forbund som har 17. juni som svarfrist, blir vedtatt.

Jeg skal ikke gi noen vurdering av de forslag som nå foreligger, verken om de er gode eller dårlige. Det eneste jeg skal understreke er at Regjeringen ser Jordbruksavtalen som en del av et hele. I et moderne samfunn er vi alle avhengige av hverandre, på få områder markerer dette seg klarere enn nettopp i lønns- og prisspørsmål. Dette er også erkjent av alle berørte parter. Jeg sa i et brev av 26. mars til Landsorganisasjonen i Norge: "Regjeringen forutsetter

at de videre forhandlinger mellom partene vil lede til et totalt realøkonomisk forsvarlig oppgjør, og er på dette grunnlag innstilt på å foreslå for Stortinget at det treffes visse tiltak over statsbudsjettet for å dempe indeksvirkningene av oppgjørene, og som vil tilgodese en forsvarlig sosial fordeling." Det ble sagt at en var mest innstilt på å foreslå at det bevilges midler som reduserer indeksutslagene av jordbruksoppgjøret med et halvt poeng, øke barnetrygden med ca. 30 mill.kr., og at ca. 20 mill.kr. foreslås brukt for å unngå økede priser på brødmel.

Hvilket endeligt disse forslagene skal få, er det nå opp til, blant andre, dere å avgjøre. Jeg forstår at saken var oppe i gårsdagens representantmøte, og at den skal drøftes videre i morgen etter formannens redegjørelse.

Utover dette vil jeg ikke direkte berøre avtaleforslaget. Jeg vil imidlertid gjerne si noen få ord om jordbrukspolitikken i sin alminnelighet.

Fundamentet for dagens jordbrukspolitikk er lagt i St.meld. nr. 64 for 1963/64 og det vedtak Stortinget fattet etter Landbrukskomiteens enstemmige innstilling om denne sak våren 1965. Det hersket den gang bred politisk enighet om målsettingen og retningslinjene for landbrukspolitikken framover, og denne enighet er fortsatt like stor. Sist kom den til uttrykk for ett år siden - i tilknytning til debatten i Stortinget om Norge skulle søke medlemskap i Fellesmarkedet.

Stortinget ga i 1965 sin tilslutning til Landbrukskomiteens uttalelse om inntektsmålsettingen. Det var enighet om at "inntektsmålsettingen bør knyttes til rasjonelt drevne

familiebruk" - - - - - "Nettoinntekten pr. årsverk på et tidsmessig og rasjonelt drevet bruk, er stort nok til å gi full sysselsetting for en øvet, voksen person hele året, bør ligge på et nivå som minst svarer til den årslønn voksne menn i gjennomsnittet oppnår i rasjonelt drevet industri."

Det kan fastslås at det verken i 1965 eller siden har vært noen særlig strid om de store linjer i landbrukspolitikken. Uenighet kan oppstå på enkelte saker av mer kortsiktig natur, og spesielt omkring de virkemidler som blir brukt for å oppfylle de jordbrukspolitiske målsettinger. Men det skal da også mye til å forene alles interesser innen det marked vi har. Det er store, naturgitte ulikheter distriktene i mellom. Våronna er knapt nok ferdig i nord og fjellbygdene, før tidligvarene markedsføres fra Sørlandet.

Noen brukere har flere alternativ enn andre. Bevisst er dette utnyttet i jordbrukspolitikken for å skape balanse; for å sitere Jon Sundby: "Ingen til skade, alle til gagn."

Uttrykket "familiebruket" har stått sentralt i den jordbrukspolitiske terminologien. I store trekk er jeg enig i at familiebruket er et gunstig begrep. Det knytter seg mange og positive assosiasjoner til samhörigheten mellom bruk og familie. Statistikken viser dessuten at det er slik at på de aller fleste bruk i dag sitter det én familie, som eier og bruker. Men vi skal også huske på at det er svært mange bruk som alene ikke er store nok til å gi en familie en ønskelig årsinntekt.

Med den form som inntektsoppgjørene har fått, har det vist seg nyttig å ha familiebruket som et slags utgangs-

punkt. Men det er ikke dermed sagt at dette er den eneste brukstype vi skal tilstrebe. Vi må ha både større og mindre bruk. Vi har, og skal ha, både kombinajsonsbruk, familiebruk og flerfamiliebruk.

I denne sammenheng vil jeg gjerne si litt om den nå så omtalte strukturrasjonalisering. For enkelte var dette selve nøkkelordet under debatten om jordbruket og Fellesmarkedet i fjor. Stadig pekes det på strukturrasjonaliseringen som et sesam, sesam. Slik er det i vårt land, og slik er det i alle andre land. Vi vet at selv land der naturgitte forhold er helt andre enn her - med store sammenhengende vidder av dyrket jord og helt andre relasjoner mellom familie og bruk, selv der er det bare svært beskjedne resultater av til dels betydelig innsats i den såkalte strukturrasjonalisering.

For EEC i gjennomsnitt er det nå f.eks. ved de siste oversikter fastslått at middelbruksstørrelsen er 110 dekar, og at økingen i de ti år som er gått siden fellesskapet ble opprettet, har vært minimal, trass i at jordbruksbefolkningen innen Fellesmarkedslandene er blitt sterkt redusert i antall. I Fellesmarkedslandene er 47 prosent av brukene under 50 dekar dyrket mark.

Strukturrasjonaliseringen vil ikke kunne gå raskere her enn ute i Europa. Slik som den dyrkede jorda her er oppdelt av fjell, skog og vann, setter naturen selv en trang ramme for hva som er mulig. Vårt klima kan vi heller ikke rasjonalisere bort - vi kommer aldri fra at vi i Norge har færre vekstdøgn enn i de fleste land, og at det for eksempel er større kostnader til driftsbygninger her enn lengre mot syd.

Enkelte vil mene at jeg i dette foredraget hevder oppfatninger som er i strid med utviklingen, det vises ofte til flyttestatistikk og andre tallmessige fakta. Til dette vil jeg svare at vi har altfor lenge sett oss blinde på den såkalte "utviklingen". Til en viss grad foreligger det hos mange en feiltolkning av statistisk materiale - vi har sett forandringene i tallene for sysselsetting, flytting osv. fra 1945 til nå. Ganske ukritisk har vi så lett for å trekke kurver videre - og kalle det utvikling. Jeg vil påstå at dette er å misforstå formålet med statistikk. Hvor galt dette fører hen, er ~~det~~ best vist i en av Kjell Aukrusts bøker der han forteller om "bror min" og hans statistikk over kroppslengden hos norske rekrutter. Med utgangspunkt i de siste tiårs forandringer kunne "bror min" trekke kurvene tilbake til år 1030 og fastslå at mennene som deltok i slaget

på Stiklestad hadde en kroppslengde på 35 cm. Det er en like banal feil de gjør seg skyld i som tar for seg statistikk og kart og sier at om ti år, tjue år, vil den bygda, den grenda, den dalen være folketom.

I lengre tid har bygdenes folk stilt krav om en løsning av ferie spørsmålet - Norsk Bonde- og Smaabrukarlags formann skal selv i morgen gjøre rede for den siste offentlige komiteinnstilling som nå er lagt fram til løsning av dette spørsmålet, fra den såkalte Okkenhaug-komiteen. Etter at alle organisasjoner i landbruket, denne innbefattet, har uttalt seg, vil Departementet for familie- og forbrukersaker fremme stortingsmelding om saken. Spørsmålet har ikke vært formelt drøftet i Regjeringen enda, og jeg skal på dette stadium ikke komme med noen antydninger om hva som kan bli

Regjeringens forslag i saken. La meg likevel få gjort det helt klart på dette møte at jeg anser det for særdeles viktig å løse jordbruksbefolkningens fritids- og feriespørsmål. Selv om vi skal betrakte arbeidet, og gleden ved det, som en av våre største velsignelser, er det ikke tvil om at ferie og fritid er en av de store goder vi har oppnådd i vårt velstandssamfunn. Formannen sier i en omtale av komiteinnstillingen at "Frå organisasjonens side er saka fyrebels ferdig. No er ei ferieordning for vårt jordbruk ei politisk sak". Dette er jeg ikke helt enig i. Okkenhaug-komiteen ble satt ned for å utrede saken på ny, og komme med innstilling. Vi har tidligere hatt både private og offentlige utredninger av denne sak. Jeg mener at vi nå er kommet løsningen et godt skritt nærmere - i godt samarbeid med organisasjonene

mener jeg nå Regjeringen skal kunne komme fram til løsninger som fører med seg at vi får oppfylt dette gamle likestillingskravet fra jordbruksbefolkningen.

Det er mange som har stilt seg spørsmålet om hvordan vi nordmenn skal kunne greie oss i den internasjonale konkurransen. Et karrig fjelland med en liten befolkning, spredt over et stort område, og likevel, vi har en levestandard av de høyeste i verden og stor og ekte følt trivsel i by og bygd. Rent økonomisk har mange villet forklare vår velstand som et resultat av skipsfartstradisjon og billig vannkraft. Hvordan skal det da gå nå, når vi ikke lenger har noe hegemoni på havet, og når den billige delen av vår vannkraft er utbygd, og vi møter sterk konkurranse i andre energiformer?

Vi vet dessuten at industrien har sine problemer.

Både i Norge og andre steder har det vært lengre perioder da veksten i industrien har stagnert. Vi har vært igjennom en slik periode her i landet - og er først nå i det siste kommet i gang igjen. Det viser seg at det er svært kostbart å bygge opp nye industrisamfunn helt fra grunnen av. Samfunnsøkonomisk blir det mye billigere å bygge ut industri i de bestående lokalsamfunn. Det vil gi muligheter for å nyttiggjøre allerede etablerte serviceinstitusjoner, de som det trengs så mange av for at et moderne fellesskap av mennesker skal trives. Det krever en del nytenkning for å forstå dette. Men når en først har oppfattet denne måten å tenke på, vil det ikke være så vanskelig å tro at det ligger store muligheter i våre bygder.

Jeg mener at vi dessuten har en faktor som betyr enda mer enn disse nevnte økonomiske sider, en faktor som er avgjørende for oss ^{vi} også i fremtiden ^{alltid} ~~vi~~ kunne leve som en av de velstående nasjoner i verden. Det jeg sikter til er at vi i vårt miljø har noe som ingen vil miste, og som betyr mer for oss nordmenn enn vi egentlig er klar over. Vi har i Norge enda en så god blanding av uberørt natur, ren bondebygd, byer og tettsteder at vi synes dette er et godt land å bo i. Forandringene har gått i to retninger. Yrkeslivet er blitt sterkere konsentrert i byen, fritidslivet er på vei utover i bygdene. Det er en strøm tilbake til bygden, dalen og fjellet i et omfang som ingen har full oversikt over. Det er bygdemiljøet som virker tiltrekkende. I parentes bemerket kan jeg skyte inn at det også gjelder

de som kommer som turister til landet. Om vi skal framstille noe som typisk norsk - da gir vi det et sterkt preg av bygda som vi kjenner den i Norge, med fjord og fjell og gårder, da glemmer vi byene.

Dette bygdemiljøet hviler på to fundamenter - økonomien og naturen. Jeg har tidligere i drøftingene av de jordbrukspolitiske spørsmålene berørt økonomiens betydning. La meg bare her gjenta påstanden om at livskraftige bygder er en betingelse for det norske samfunns eksistens.

Det andre fundamentet, naturen, er imidlertid like viktig. De naturlige ressurser vi har i jord, skog, vann, i luft og landskap, er i dag utsatt for sterke angrep. Det er ikke spørsmål om naturvern i snever forstand - de ødeleggelser som har skjedd og skjer, berører hele vår livsform. Hva skal vi leve av, når all dyrket jord er ødelagt, hva

skal vi leve for når luft, vann og landskap er forurenset, forpestet og gitt varig skade? Dette er noe som angår oss alle, alvoret i saken blir bare større når vi ser den i internasjonal sammenheng. Vi står overfor en hungerkrise. Beskikker vi ikke vårt hus, rammer det oss selv før vi vet ordet av det.

Selv om Regjeringen har satt ned et utvalg, det såkalte Ressursutvalg, til å komme med forslag til disponeringen av våre naturlige ressurser, tror jeg det er på plass å minne hver kvinne og mann om at intet forandres uten at den enkelte borger tar del i det. Det er først i det siste at vi er blitt vekket ved en rekke foruroligende rapporter om de store skader som er skjedd ved disponeringen av naturressurser, og jeg vil gjerne gjøre meg til talsmann for de

som mener at vi nå må ta skjeen i en annen hånd. Vi skal arbeide på mange måter samtidig, en av de veier vi kan gå, er å appellere til organisasjonene. I denne organisasjonen, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, regner jeg med å finne god gjenklang for de tanker som jeg her har fremført. Jeg håper at også denne organisasjonen vil være med på et samarbeid ~~på~~ løsningen av disse spørsmål slik at våre etterkommere ikke skal behøve å si om oss at de som bodde i Norge i 60-årene og 70-årene, de forskuslet våre naturlige ressurser.